

Užití zvířat ve výzkumu

[VĚDA / BIOETIKA]

Brát povinnosti vážně: lékařské experimenty, práva zvířat a morální inkoherece*

DANIEL A. MOROS

Daniel A. Moros, MD, předkládá zevrubně odůvodněný výklad toho, proč podle jeho názoru přisuzování práv zvířatům trpí morální inkoherencí. Zkoumá jak významné, tak méně významné argumenty, které uvádějí obhájcí práv zvířat a utilitáři a podle nichž by se užití zvířat nemělo povolovat. Jeho cílem při zkoumání každého argumentu je ukázat, že mezi zvířaty a lidmi existuje významný morální rozdíl. Dále pak dokazuje, jak inkohorentní jsou argumenty pro tvrzení, že lidé mají ke zvířatům povinnosti, protože

zvířata mají práva. V zásadě to znamená, že tato práva požadují odpovídající změnu v lidském chování vůči zvířatům. Pro taková práva nenachází žádný základ. Nicméně nepopírá, že bychom měli být ke zvířatům hodní, jelikož to patří ke ctnostem lidské společnosti. Jeho argumenty poskytují pevnou podporu pro užití zvířat v lékařském výzkumu a při výuce.

[SOUHRN VYDATELE]

* Původní verze této kapitoly byla prezentována v rámci konference o lékařské etice, kterou v dubnu 1992 pořádala Oxfordská Univerzita - Lékařská fakulta Mount Sinai.

Moderní medicína je experimentální věda, která vychází z výzkumů prováděných jak na lidech, tak na zvířatech a vyžaduje je. Téměř všichni vědci, lékaři a regulační instituce přijímají morální imperativ, že dříve než se provede výzkum na lidech, musí být příslušné modely použity na zvířatech. Tudíž rozhodování o morálním postavení zvířat, ať již explicitní nebo implicitní, je nevyhnutelné pro všechny, kdo mají co do činění s medicínou.

Je typické, že argumenty o morálním postavení zvířat a vhodnosti experimentování s nimi většinou vycházejí z tvrzení o právech nebo užitečnosti. Zastánci práv zvířat zdůrazňují, že rozdíly mezi lidmi a zvířaty nejsou dostatečně významné, aby vyloučily zvířata z morální společnosti, zejména když připouštíme, aby děti a těžce retardované osoby práva měly. Utilitáři, kteří se zabývají zacházením se zvířaty, tvrdí, že zvířata prožívají bolest a potěšení, a tudíž mají své zájmy, a proto jim musí být přiznáno morální postavení. Z těchto filozofických pozic pak vycházejí dvě společenská hnutí – hnutí za práva zvířat a hnutí za blaho zvířat.

Ti, kdo dokazují, že zvířata mohou být používána ve výzkumu a ve výuce, mají rovněž tendenci zaujmout buď utilitářské stanovisko, nebo přijmout postoj z hlediska práv. Teoretici morálního postavení zvířat jednoduše odmítají a dokazují, že nejsou součástí naší morální komunity. Utilitáři se zaměřují na nezbytnost experimentů na zvířatech při boji s lidskými nemocemi a zdůrazňují hrozící újmu současným a budoucím generacím, které se vyhneme prostřednictvím výzkumu na zvířatech.

Morální analýzy nás nevyhnutelně konfrontují s tím, jak by naše chování mělo být ovlivněno naším pohledem na věc. Je jasné, že zastánci práv zvířat spíše chtějí ovlivnit to, co dělají lidé, než soudit nebo měnit chování živočichů. Chtějí, aby lidé přestali jíst zvířata, přestali na nich provádět experimenty, přestali užívat jejich kůži na oblečení. Netvrdí, že lidé jsou povinni cvičit masožravce v tom, aby přestali požírat jiná zvířata, aby ochránili býložravce před jejich „přírozenými“ lovci.

Chci pouze rozebrat argumenty, které tvrdí, že lidé mají vůči zvířatům povinnosti, protože zvířata mají práva. Argumenty za práva zvířat, která nekladou na lidi žádné povinnosti, žádnou změnu našeho chování nevyžadují. Dále pečlivě zpracovávám nesrovnalosti ve tvrzení utilitářů i tvrzení založená na tom, že lidé mají ke zvířatům povinnosti. Abych odhalil nesrovnalosti, zabývám se důsledky pro lidské vztahy, které logicky budou následovat, když povýšíme morální postavení zvířat na srovnatelné s postavením lidských bytostí.

V úvahách o morálce vyžadujeme důslednost, je tedy správné poskytnout prostor k vysvětlení lidem, kteří zastávají odlišná a neslučitelná etická stanoviska a jedni stanovují povinnosti zvířatům a druzí svým lidským kolegům. Jakékoli základní principy, které přijmeme, musejí být použitelné jak v lidské, tak i v nikoli lidské sféře. Tvrdím, že musíme oslabit mnoho ze svých základních morálních představ o právech, povinnostech a autonomii zvířat, a to do té míry, že sám koncept se stane neplodným v případě, aplikuje-li se na etiku a zejména na lékařskou etiku, chceme-li být

konzistentní a chceme-li dodat smyslu tvrzení, že lidé mají ke zvířatům povinnost (včetně povinnosti ponechat je sobě samým). Tudíž obhajoba práv zvířat odráží spíše nedostatek morálního náhledu a selhání ve veřejné morální diskusi, než by zastávala „vysoce morální“ postoj.¹

Práva zvířat

Tvrzení, že zvířata mají práva, může mít konečně jednu nebo dvě formy. Právo zvířat na život může být považováno za buď a) stejné jako právo lidí nebo b) slabší než právo lidí. Nazývám tyto dva názory „silným a slabým přístupem k právům zvířat“. Druhý případ (slabý přístup) uznává okolnosti, za nichž je patřičné způsobit zvířeti smrt, ale za nichž by nebylo korektní způsobit smrt (nebo jen riskovat život) člověka. Pokusím se zde ukázat, že silný postoj je neudržitelný a že slabý postoj neumožňuje formování významných povinností pro lidi.

Silný postoj k právům zvířat / Stanovisko zdůrazňující práva zvířat vychází z domněnky, že může existovat přirozené (biologické) samo se udržující společenství, jehož všichni členové mají důležitá práva, (například aby jejich životy nebyly náhle ukončovány pro prospěch ostatních), ale z nichž nikdo nemá žádné povinnosti. Jakékoli tvrzení o tom, že zvíře má práva, však znesnadňují dva aspekty světa zvířat. Za prvé biologický (zvířecí) svět je odpradávná řízen aktivitou dravců a je jí prostoupen. Bez rovnováhy v kořistění nemůže svět zvířat vlastně existovat: kdyby tudíž práva zvířat existovala a myslící lidé by je díky morální intuici rozpoznávali, muselo by se na přirozený svět pohlížet jako na svou podstatou nemorální (jako na protiklad k pouhé nikoli morálnosti), jelikož tam taková práva nikdo nerespektuje. Za druhé se zdá neodůvodněné považovat zvířata za nositele povinností a za ještě neodůvodněnější předpokládat, že by za jejich neplnění měla být trestána. Pozice práva zvířat tedy vyžaduje, aby práva byla důkladně oddělena od povinností. Když se na to podíváme zblízka, zjistíme, že tvrzení o právech zvířat nemá žádný morální význam s výjimkou případů, když zvířata sdílejí svět s lidskými bytostmi. Podle zastánců práv zvířat jsou lidé (ale nikoli zvířata) povinni respektovat práva zvířat na život, stav bez bolesti a věznění způsobeného lidmi atd.

Ze silné pozice práv zvířat vyvstává celá řada etických problémů. První je obtížnost při přiřknutí konkurujících si práv. Například si představte, že jste dobrý střelec, máte u sebe pušku a vidíte, že vlk napadl dítě. Pozice silných práv zvířat by vyžadovala, abyste uvažoval tak, že zvíře právě vykonává svoje právo lovit a jíst (snadno odvozené od jeho práva na život). Stejně tak je jasné, že by vlk musel být považován za bytost, která ohrožuje právo na život jiného stvoření. Každé tvrzení na podporu zastřelení vlka a záchranu dítěte bude muset ignorovat skutečnost, že dítě je

člověk, protože když klademe hodnotu lidí výše než hodnotu jiných bytostí, opouštíme silnou pozici práv zvířat.

Možná lze vytvořit algoritmus, který vždy postaví útočníka na tu špatnou stranu. Potom bychom byli povinni střílet na vlka a zachránit dítě. Ovšem když bude farmářův pes honit veverka a chytí ji, pak bychom podle tohoto pravidla museli zastřelit psa. A když jej nezastřelíme, potom znovu respektujeme důležitý rozdíl mezi lidským mládětem a dalšími zvířaty. Navíc co máme dělat, když člověk loví zvíře ze sportu? Zastřelíme jej, nebo má i lidská honba pro zábavu přednost před právem zvířat na život, jakkoli silně můžeme s touto lidskou činností nesouhlasit.²

Udržování silné pozice práv zvířat tím, že vždy obětujeme útočníka, vytváří další problémy. Mezi lidmi platí, že obecně předpokládáme, že naším závazkem je pokusit se zachránit nevinné, když víme, že jedna skupina vraždí druhou. Síla této povinnosti se liší s naší blízkostí událostem a jistě se zvyšuje, když máme pro zásah prostředky. Svět zvířat je plný lovců – norků, rysů, sov atd. Zabíjejí nevinné (býložravce). Z tohoto algoritmu plyne, že naší povinností je lovit lovce, takže budeme omezovat masožravce, kdekoli to půjde. Je zřejmé, že naplnění této povinnosti by vedlo k ekologické katastrofě. Anebo můžeme uznat právo lovce lovit cokoli, včetně lidských mláďat, nebo jednoduše cenit lidi výše než zvířata, či se můžeme rozhodnout, že zabývat se příspěvkem k diskusi o právech zvířat je nepřijatelné.

Existuje jiný princip pro dělení práv, která by zachovávala silnou pozici a současně nás vedla k ochraně lidského mláděte? Možná si můžeme vybírat preference podle sebe, když není žádná jasná priorita pro jeden morální výběr proti jinému. Nicméně rozhodnutí zachránit dítě by se potom stalo záležitostí spíše přednosti než povinnosti a rozhodnutí nezachránit dítě by nebylo ani špatné ani trestné. Je jasné, že všechny výše uvedené etické problémy zmizí, když zamítneme představu o právech zvířat. Avšak mohou být rovněž oslabeny přijetím slabší pozice práv zvířat.

Slabá pozice práv zvířat / Ústupová pozice ohledně práv zvířat by tvrdila, že ani lidé nemají absolutní právo na život, že práva jsou často v konfliktu a že za okolností, kdy se lidská práva dostávají do konfliktu s právy zvířat, bude nezbytné specifické posuzování. Tato slabší pozice stanovuje, že mohou nastat okolnosti, které opravňují porušení práv zvířat na život, ale nikoli lidských práv. Tudiž právo zvířete vytváří povinnost, která do určité míry omezuje naše chování. Má ovšem menší váhu než právo osoby na tutéž věc. V této části chci ukázat, že pouze silná pozice práv zvířat přenáší na lidi významné povinnosti.

Jaké jsou adekvátní důvody pro to, aby bylo možné ohrožovat právo zvířat na život? Masožravcům jistě dovolujeme lovit a zabíjet býložravce. Právo masožravce lovit a jíst (což je nezbytná část jeho práva na život) je tudíž alespoň ekvivalentní právu na život loveného. Tak by se zdálo, že významná lidská potřeba potravy bude opravňovat k zabíjení zvířat. Navíc by se od člověka z morálních důvodů nežádalo,

aby riskoval svůj život a čekal, dokud nevyhladoví, aby na základě takové potřeby konal. Kdyby byla vyžadována taková osobní rizika, slabá a silná pozice práv zvířat by se přibližovaly (tedy bez několika lidských úmrtí by slovo „riziko“ ztratilo smysl).

Jelikož slabá pozice vyžaduje, aby respektování práv zvířat nepřinášelo lidem příliš velká rizika, není dosud jasné, jak jsou práva zvířat přesvědčivá. Podíváme-li se na lovce znovu, vidíme celou řadu příkladů, kdy zabíjet není pro člověka nezbytné. Necítíme se morálně zavázáni k tomu, abychom zasáhli, když dobře živená mladá kočka trápí myš, protože tím trénuje svoje dovednosti. Zdá se, že přijímáme tvrzení, že potřeba masožravce trénovat svoje dovednosti je důležitější než život býložravce. Nicméně protože lidský život je důležitější než život jakéhokoli zvířete (slabá pozice), mělo by být akceptovatelné, aby lékař trénoval na zvířatech svoje dovednosti, zejména když tyto dovednosti budou nakonec použity při záchraně lidských životů. Podobně může být rovněž ospravedlnitelné testování nových farmaceutických výrobků na zvířatech před tím, než se tyto léky použijí v pokusech na lidech, protože žádný člověk by neměl zemřít, aby zachránil život zvířete. Slabá pozice práv zvířat se potom omezuje na tvrzení, že zvířata mají nějaká práva, nemají povinnosti a mohou být ospravedlnitelně obětována pro celou řadu lidských účelů.

Když přistoupíme na slabou pozici práv zvířat, předpokládá se, že bychom se měli vyhnout zbytečnému ubližování zvířatům a že jakékoli poškozování zvířat by vyžadovalo ospravedlnění na základě konkurence lidských práv. Ale zde dochází k podivné asymetrii. Prozíravost nám diktuje, abychom byli opatrní při posilování morálních požadavků na respektování práv zvířat, protože při dané nejistotě a dvojznačnosti si musíme být jisti, že nevyžadujeme příliš vysokou lidskou cenu, zásah do práv lidí.

Jak široce mohou být lidská práva interpretována? Jaké lidské záměry opravňují ohrožení práva zvířat na život? Znovu pak můžeme získat určitý náhled tím, že prozkoumáme důsledky své tolerance k dravosti. Mladá kočka hrající si s myší nebo dobře živený vlk, který může v létě přežít bez jídla celé dny, nemají žádnou nepřekonatelnou potřebu k dalšímu zabíjení, a přesto si nemyslíme, že jsme eticky nuceni ochraňovat jejich nevinné kořisti. Právo zvířat na život může být tudíž přebito jinou méně naléhavou zvířecí potřebou. Ve skutečnosti neexistuje žádné takové právo jednoho zvířete vůči druhému, které by nás nutilo zasahovat. V našem společenském světě mají obyčejná vlastnická práva, která se týkají neživých objektů, větší váhu, než mají jakákoli práva zvířat v divočině. Slabá pozice práv zvířat je bezvýsledná, protože ukládá pouze relativně „málo závažné“ povinnosti. Většina tvrzení o právech zvířat by se o ni nemohla opírat.

Práva a povinnosti

Absence (a neopodstatněnost) *jakékoli* odpovídající představy o povinnostech zvířat v rámci buď silné, nebo slabé pozice vede k málo přesvědčivým morálním tvrzením. Zatímco diskuse o souvztažnosti práv a povinností přesahuje rámec této kapitoly, je jasné, že zastánci práv zvířat musí buď souvztažnost odmítnout, nebo vzít v úvahu, že nikoli lidské bytosti mají pouze nevýznamné povinnosti (ať už jsou jakékoli), které nejsou nikdy vymáhány.³ A protože v jejich případě to, že mají práva, nevytváří bezprostředně povinnost u druhých, je potřeba přijít s alternativním vysvětlením, proč lidé mají vážné povinnosti ke zvířatům stejně jako k sobě navzájem. Nejlepší vysvětlení, které mohou jejich jménem navrhnout, je, že lidské chápání a racionalita s sebou nese hodnocení, že práva (všechna práva) musí být respektována. Tudiž dospělí lidé mají povinnosti, ale zvířata, která nemohou práva hodnotit, povinnosti nemají.

Takové vysvětlení povinností, jehož kořeny jsou v poznání a pochopení, vyvolává další otázku. Kdy na lidi připadla povinnost respektovat život zvířat? Zdá se nepravděpodobné, že tato povinnost existovala pro lidi v dřívějších loveckých společenstvích, nebo že existuje v dnešních z nutričního hlediska okrajových zemědělských společenstvích. Za těchto okolností by se zdálo, že lidé jsou podobní typickým dravcům (masožravcům), tedy že jsou závislí na požívání masa a ryb a nevědí, co by jim mohlo maso a ryby nahradit při zachování adekvátní výživy. Zdálo by se, že údajná povinnost vyhýbat se konzumaci masa je vedlejším produktem narůstajícího poznání, technologií, a s jistou dávkou ironie lze říci, že experimentování na zvířatech.

Zastáncům práv zvířat nezbyvá než tvrdit, že mít povinnosti v důsledku toho, že je člověk rozumnou bytostí, neznamená žádný výrazný rozdíl v morální ceně nebo v postavení takových jedinců. Například etik Peter Singer vykreslil analogii mezi zvířaty, dětmi a mentálně retardovanými. Tvrdí, že pokud přiznáme práva dětem a mentálně retardovaným lidem (kteří jsou možná méně inteligentní než některá zvířata), nenajdeme žádné odůvodněné podklady pro odmítání práv zvířatům. Nicméně můžeme oceňovat racionalitu a ještě nabízet odůvodněnou podporu selektivnímu rozšiřování práv dětí a mentálně retardovaných. Například můžeme diskutovat o tom, že uznáváme povinnosti k dětem (tedy děti mají práva), protože mají potenciál pro vývoj v racionální bytosti, které budou mít povinnosti.⁴ Co se týče mentálně retardovaných, můžeme diskutovat o tom, že by se s nimi mělo zacházet, jako kdyby byli co se práv týče plně kompetentní, aby se zachovala naše citlivost pro veškeré lidství, protože kdybychom zacházeli s mentálně retardovanými, jako kdyby žádná práva neměli, všichni bychom byli náchylnější ignorovat práva méně postižených i plně autonomních lidských bytostí. Tento argument je založen na podmíněném chování, a nikoli na právech mentálně retardovaných. Možná uznáváme mnoho práv mentálně retardovaných, protože je riskantní stavět na příliš jemném rozlišování toho, kdo ještě je a kdo již není plně lidský. To by byl argument vycházející spíše z opatrných morálních obav

než z chápání základní hodnoty těžce mentálně retardovaných. Nicméně aniž bychom se shodli na definitivním argumentu, zdá se zřejmým, že zde lze hledat možné základy pro uznání práva na život těžce mentálně retardovaných, která nepřesahují bezprostředně srovnatelná práva zvířat.⁵

Pokud primárním neúspěchem postoje zastánců práv zvířat je vize světa, v němž zvířata mají důležité znějící práva a žádné tomu odpovídající povinnosti, potom eticky významná dělicí čára je určena naší představou o povinnosti. Opatrností diktované obavy nás mohou vést k rozšíření práv na další bytosti, aniž by se stejně rozšířily a posílily jejich povinnosti. Nicméně tato štědrost je možná pouze v rámci kontextu společnosti jedinců, kteří mají obojí – práva i povinnosti.

Povinnosti vůči zvířatům: utilitářský pohled

Dokonce i kdyby tažení proti silné a slabé pozici práv zvířat bylo přesvědčivé (tvrdím, že není), utilitáři by mohli tvrdit, že „řeči o právech“ nezachycují morálně významné aspekty našeho zacházení se zvířaty. Když připustíme, že zvířata mohou prožívat bolest, utilitářství může trvat na tom, že naše povinnost minimalizovat bolest platí v případě zvířat stejně jako lidí. Abych citoval filozofa Jeremy Benthama, „otázka nezní ‚Mohou mluvit?, nýbrž ‚Mohou trpět?‘“ (*Introduction to the Principles and Morals of Legislation*, 1789).

Kalkulace utilitářů se snaží zaměřovat naše konání, to znamená, že nás informuje o našich povinnostech. Jako u argumentů založených na právech, které jsou uvedeny výše, důvody utilitářů pro ohleduplné zacházení se zvířaty mohou rovněž mít jednu ze dvou možných forem: a) lidé mají povinnosti vůči zvířatům, které mohou být občas natolik závazné, že jsou důležitější než povinnosti k jiným lidem; a b) povinnosti lidí vůči zvířatům mají zřídka, a spíše nikdy přednost před povinnostmi vůči jiným lidem. Budu na tyto názory odkazovat jako na silnou a slabou utilitářskou pozici vzhledem k povinnostem vůči zvířatům. Pokusím se zde ukázat, že první pozice je neudržitelná a že druhá ukládá lidskému chování malá omezení.

Silná utilitářská pozice vzhledem k povinnostem vůči zvířatům / Pod „jednoduchým utilitářstvím“ chápu názor, že správnost činu je posuzována podle rozsahu, v jakém maximalizuje převahu radosti nad bolestí (nebo štěstí nad neštěstím), a dále to, že radost a bolest jsou jednoduché, přímé koncepty, přestože je někdy obtížné zhodnotit je přesně.⁶ Problém jakékoli jednoduché utilitářské teorie je, že utilitářská kalkulace vyžaduje jako podklad nějakou domněnku o lidské přirozenosti a o tom, co je pro lidi příjemné a co jim působí bolest. Jakkoli směle mohou takové domněnky být v případě lidí, pokud se uplatní na zvířata, jsou beznadějně matoucí. O tom, co činí potěšení zvířatům, nemáme o nic větší ponětí, než když si jednoduše před-

stavujeme, že zvířata jsou jako lidé. Neznáme žádný způsob, jak různá zvířata porovnávat navzájem nebo srovnávat s lidmi. Například svět je schopen postarat se o mnohem více kryš než lidí nebo slonů. Je radost krysy srovnatelná s radostí slona? Pokud ano, na utilitářském základě bychom se měli posunout směrem více kryš a myší a méně slonů a lidí.

V tomto okamžiku se dostáváme do střetu s obdobnými obtížemi jako v případě silné pozice práv zvířat. Účelem utilitářského kalkulu je nakonec určit správný čin – vlastní povinnost. Jestliže zvířecí radost a bolest jsou srovnatelné s lidskou radostí a bolestí, potom naše povinnosti vůči zvířatům nemizí, když je pouze přestaneme využívat pro náš prospěch jako domácí mazlíčky, dojně krávy atd. Potřebné lidské mládě na nás nemá o nic větší morální nároky než jakékoli jiné bezmocné zvířecí mládě. Když si dobře živená kočka hraje s myší, máme povinnost pomoci myši. A protože máme povinnost maximalizovat zvířecí radost a minimalizovat bolest, měli bychom bojovat s dravci.

Když takový závěr odmítneme, odmítáme tím silnou utilitářskou pozici lidských povinností vůči zvířatům. Pokud máme obhájit svou intuici, že je správné opustit silnou pozici povinností vůči zvířatům a vytrvale lpět na utilitářském rámci našich etických úvah, potom buď musíme nařízením jednoduše přikázat, že si ceníme lidí více než zvířat, nebo zamítnout pouhou radost a bolest jako kritické parametry pro naše utilitářské kalkulace. Posledně jmenovaný přístup vyžaduje modifikovanou verzi utilitářství, která zdůrazňuje cíle a hodnoty (nezbytně lidské cíle a hodnoty, protože ty nejsou pro zvířecí život charakteristické, aby se vysvětlilo, proč lidé potřebují patřičně zvítězit nad zvířecí bolestí a utrpením. Takové modifikované utilitářství používáme běžně, když jednáme jeden s druhým. Lékaři způsobují bolest, aby dosáhli důležitějších cílů, o nichž možná ani nelze tvrdit, že vytvářejí více radosti. Rodiče přijímají povinnost vést děti ke kázní, ačkoli jim to může připadat nepohodlné a nepříjemné. Zatímco explicitní, konstantní interpretace tohoto „vytříbenějšího“ utilitářství se ukázaly jako nepostižitelné, některé jeho verze jsou zahrnuty v našem chování.

Slabá utilitářská pozice vzhledem k povinnostem vůči zvířatům / Dokonce i když odmítneme silnou utilitářskou pozici povinností vůči zvířatům, která staví na roveň lidí a většinu zvířat, stále můžeme vyznávat slabou pozici, která přenáší na lidi významné povinnosti. Slabá utilitářská pozice povinností vůči zvířatům by trvala na tom, že by měla být brána v úvahu, protože zvířata trpí bolestí; *netvrdí nic o zvířecí radosti nebo cílech*. Bezprostředně pak vyvstanou dva problémy. Za prvé ve skutečnosti nelze přijmout utilitářské východisko bez nějaké představy radosti nebo vytouženého cíle. Protože běžně považujeme za přijatelné způsobovat bolest lidským bytostem pro získání většího nebo kompenzujícího dobra (například léčba může být bolestivá, atletický závod může způsobit bolest, dodržet termín odevzdání referátu může být nepříjemné), není zde žádný zřetelný důvod, proč nezpůsobovat bolest zvířatům

ve prospěch lidí. Jasná nejsou jenom přesná omezení. Když se naše úvaha omezí pouze na zvířecí bolest, je pak přijatelné skoro veškeré bezbolestné zabíjení zvířat nebo experimentování se zvířaty v anestezii. Jediná otevřená otázka je, jaké množství bolesti je přijatelné. Kromě toho je možná ještě důležitější, že je obtížné pochopit – pokud je bolest zvířete prostředkem k dosažení významného lidského cíle –, jak pohlížet na povinnosti vůči zvířatům, dokud není vlastní lidský cíl třeba od začátku chápán jako negativní pro lidi. Proto může existovat důvod ke kritice výzkumníka i v případě experimentování na zvířatech, které působí „zbytečnou bolest“, ale v podstatě neexistuje žádná skutečná povinnost zasáhnout.

Lidská přirozenost proti zvířecí přirozenosti

Výše uvedená kritika slabé a silné pozice povinností vůči zvířatům sklouzává po jedné velké obtíži. Vstup do morálního společenství je založen na určitých chabě ohraničených představách o lidské přirozenosti, široce charakterizovaných tím, že mají účely a cíle – a možný potenciál pro to být racionálními a autonomními bytostmi. Příležitostně se bez takových konceptů neobejdeme, protože bez nich neexistuje žádný způsob, jak své chování vůči bližním usměrňovat. Nicméně je celkem možné, že schopnost jednat racionálně a autonomně sdílíme s některými dalšími členy živočišného společenství. Nesrovnalosti uvedené v kritice silné pozice práv zvířat se hodí pouze na rozšíření práv na všechna zvířata nebo případně na všechny savce. Stále můžeme diskutovat o jednotlivých případech, například zda máme či nemáme povinnosti vůči delfínům, velrybám, lidoopům a snad i k dalším zvířatům.⁷

Laskavost ke zvířatům: je to ctnost?

Odmítání práv zvířat neznamená, že by lidé neměli být vůči zvířatům laskaví. Ale požadavek pro lidské zacházení se zvířaty musí mít kořeny v představě, jak by se lidé měli chovat, například že by měli podporovat laskavost a starostlivost, a že by měli prokazovat takové vlastnosti (nebo ctnosti) i jeden druhému a příštím generacím. Je zde přímo utilitářský argument vidět v laskavosti vůči zvířatům ctnost, neboť to potihuje zvyk ohleduplně se chovat k ostatním lidem. Navíc je téměř jisté, že zvířata prožívají bolest a pravděpodobně rovněž prožívají slast. Měli bychom chtít po lidech, aby se chovali tak, aby dávali přednost minimalizaci bolesti, pokud nemají zřejmý důvod, že to jinak nejde. Nicméně taková ctnost neznamená povinnost a musí být vedena myšlenkou, že bychom vždy měli být opatrní při omezování vysoce ceněné svobody a práv lidí, když obhajujeme zvířata.⁸

Práva zvířat a lékařská etika

Je na místě zeptat se, jak by morální hlediska související s pozicí práv zvířat (zejména se silnou pozicí) fungovala v kontextu lékařské etiky. Zde se zabýváme autonomií pacienta, jeho právy, povinnostmi lékaře a rozsouzením konfliktních povinností. Například rozsah povinnosti lékaře kolísá podle autonomie (do určité míry spjaté s racionalitou) pacienta. Lékař musí nakonec ctít rozhodnutí autonomního jedince, ovšem péče o pacienty se sníženou kompetencí znamená pro lékaře další povinnosti. Přestože moderní bioetika se většinou soustřeďuje na určení a nápravu často příležitostných nerespektování pacientovy autonomie, skutečností zůstává, že paternalistický zásah je někdy povinností.

Spojení mezi právem, povinností, racionalitou a autonomií je zásadní. Ačkoli přesná definice těchto koncepcí může být obtížná, některé ústřední významy jsou snadno pochopitelné. Navíc ústřední problém aplikované etiky lze postavit nikoli ve smyslu „kdo je racionální nebo skutečně autonomní?“, nýbrž „kdo není?“. Autonomii byla přiřčena vysoká hodnota, a proto musíme předpokládat, že lidé ve skutečnosti i autonomně jednájí, pokud nemáme pádné důkazy pro to, abychom o tom pochybovali.

Zastánce práv zvířat může dokazovat, že chování zvířat vyvolává otázky po racionalitě, a tudíž opatrnost nám diktuje, abychom i na zvířata rozšířili předpoklad autonomie a s tím i všechna práva, která přiřčujeme osobám. Takovým argumentem však zastánci práv zvířat musejí degradovat představu „racionality“ (spolu s představou „práv“), aby vznikla možnost zahrnout zvířata do rámce morální společnosti. Pokud zastánci práv zvířat opouštějí tradiční kritéria autonomie a racionality, nezbyvá jim než zápasit s nesrovnalostmi, jako je omlouvání přestupků, jichž se dopustily osoby se sníženou racionalitou (a akceptování zvýšené zodpovědnosti za takové osoby) a současné přiznávání racionality zvířatům.

S tím související snaha ustavit práva zvířat, která popisuje aktivista Tom Regan ve své knize z roku 1983, *The Case for Animal Rights*, znamená ochudit naši představu o autonomii. V této práci Regan dokazuje, že existují dvě užitečné představy o autonomii. Správně připisuje filozofu Kantovi názor, že „jedinci jsou autonomní, pouze když jsou schopni jednat na základě své vůle, aby tak mohl jednat jakýkoli jedinec v podobném postavení.“ Regan tvrdí, že je „vysoce nepravděpodobné, aby v kantovském významu bylo nějaké zvíře autonomní. Nicméně Regan nabízí jinou koncepci autonomie. V tomto druhém smyslu „jedinci jsou autonomní, když mají preference a schopnost započít jednání s představou, že je uspokojí“.

Tento názor na autonomii jako explicitně určenou preferenci je však v medicíně nepřijatelný. Když pacient upřednostní léčbu X, ale není informován, je povinností lékaře jej informovat, a ne s ním spolupracovat. Když pacient chce jasně dosáhnout cíle Y, ale trvá na léčbě, při jejímž použití by bylo dosažení tohoto cíle nepravděpodobné nebo nemožné, je povinností lékaře objasnit mu problémy a vysvětlit rozhod-

nutí. Lékař si však musí stále uvědomovat požadavek respektovat autonomii, což může v určitém okamžiku vést ke spolupráci bez dalších překážek. Rozlišování mezi takovými povinnostmi lékaře vyžaduje představu autonomie, která přesahuje pouhou schopnost indikovat preference. Lidské bytosti mají cíle a často jednájí účelově. Je obtížné pochopit, jak ctít lidské cíle (čas od času s odmítnutím stanovených preferencí) a zároveň oceňovat zvířecí preference, možná i za cenu obětování lidských cílů. Když budeme často chápat cíle jako důležitější než preference, musíme dojít k závěru, že tvorové, kteří mají cíle a jednájí účelově, jsou eticky důležitější než tvorové, které takto charakterizovat nelze.

P O Z N Á M K Y

1. Zamítnutí konceptu práv zvířat by se nemělo brát jako odmítnutí hodnot laskavého chování vůči zvířatům. To ovšem neznamená, že hodnota laskavého chování vůči zvířatům musí být odvozena buď jednoduše z utilitářského základu, nebo z efektu prospěšnosti pro lidi, a ne z naplňování morální povinnosti respektovat práva zvířat.
2. Protože práva zvířat se mohou jasně dostat jedno s druhým do konfliktu, když se jimi zabýváme vážně, budeme potřebovat princip pro jejich řazení a ten zřejmě neexistuje.
3. Souvztažností se zde rozumí teze, že každé právo jedince souvisí s odpovídající povinností nějaké další osoby. Tudíž právo svobody projevu zakládá povinnost tolerance pro nás pro všechny. Právo na lékařskou péči znamená, že někdo má povinnost ji poskytovat.
4. Argument schopnosti stát se dospělým člověkem vyřeší problém odlišování lidských dětí od ostatních zvířat, ale má další důsledky. Například když je záležitost práv zvířat rozhodována na základě tohoto tvrzení, bude obtížné obhájit potrat (s výjimkou případů, kdy nastanou abnormality centrálního nervového systému, nebo by přežití bylo nepravděpodobné), protože normální plod má jasně potenciál stát se dospělým člověkem.
5. Mohou zde rovněž být rozumné důvody pro omezení tohoto práva, ale tato záležitost není hlavním tématem této kapitoly.
6. S výjimkou některých teoretiků zvířecího blaha bude málo lidí brát vážně tento jednoduchý utilitářský názor. A tak přestože předhození jednoho křesťanského celibátníka (abychom nemuseli uvažovat o budoucích osobách) lvům přineslo značnou radost tisícům, většina by takový čin nepodporovala jako správný. A i když projekt lékařského výzkumu přinese prospěch tisícům, včetně mnoha pacientů z řad účastníků, většina by si nemyslela, že by bylo správné, aby lékař prováděl takový výzkum, aniž by získal svobodný souhlas pacienta.
7. Lze rovněž tvrdit, že opatrnost může podporovat rozšiřování morální domény dokonce ještě dál. Avšak argumenty založené na opatrnosti musí stvrdit vědecký pohled na zvířecí život. Jestliže tedy máme důvod si myslet, že smysl účelu srovnatelného s lidským by bylo nemožné generovat v kontextu krysího mozku, pak by opatrnost stála proti rozšiřování práv na taková stvoření a omezovala by svobodu lidského jednání vůči nim.
8. Argumenty podporující zachování ohrožených druhů nebo sociální politika zodpovědná vůči životnímu prostředí by neměly být založeny na povinnostech vůči zvířatům, ale spíše na našich povinnostech vůči ostatním lidem a budoucím generacím.